

O PRVIM, DOSADA NEPOZNATIM HRVATSKIM KNJIŽEVNIM TEKSTOVIMA NA OTOKU KORČULI

STJEPAN KASTROPIL

Govoreći, u svojem pregledu povijesti otoka Korčule,¹ o kulturno-historijskoj prošlosti svoga rodnoga kraja, Nikola Ostoić² spominje kao prve spomenike umjetne književnosti na narodnom jeziku na otoku Korčuli neke nabožne pjesničke sastave svoga pretka Ivana Ostoića, koji je živio sredinom XVI stoljeća. Vid Vuletić-Vukasović prepisao je doslovno od njega te podatke i objavio ih u svom članku »Slovinstvo na otoku Korčuli«³ koji je prvi, iako nevješti, pokušaj da se u okviru jedne rasprave poveže u jednu cjelinu književno stvaranje na narodnom jeziku nekih korčulanskih ljudi tokom vjekova. Pišući svoj članak, on nije imao u rukama teksta Ostoićevih pjesama, jer bi ih inače u svom članku citirao u izvratku, kao što je to uradio i s pjesničkim sastavima ostalih pisaca o kojima je u njemu govorio. Umjesto toga on je, prema Ostoiću, citirao samo njihove naslove.

¹ *Compendio storico dell'isola di Curzola per Niccolò Ostoiich da Blatta di Curzola*. Zara, Tipografia di G. Woditzka 1878.

² Nikola Ostoić živio je u Blatu u prvoj polovici i sredinom prošloga stoljeća. Potekao je iz poznate korčulanske porodice Ostoića, koja u Blatu postoji još u XV stoljeću i koja je u tom vijeku dala Vida Ostoića, krbavskog biskupa, čiji se portret čuva i danas u obitelji Ostoić u Blatu. Nikola Ostoić bio je uglavnom autodidakt, ali je dobro poznavao latinski i talijanski jezik i bio je vrlo načitan. Premda je svoje obrazovanje stekao na talijanskom, mnogo se zanimao za književnost pisanu na narodnom jeziku. Prepisivao je djela korčulanskih i dubrovačkih pjesnika (Kanelovića, Vice Tulić, Draginića, Palmotića, Ignjata Đurđevića i Betondića). Svi se ti prijepisi čuvaju u porodičnom arhivu Ostoića u Blatu, koji sadrži mnogo dragocjenih podataka za povijest toga mjesta. U istom arhivu nalaze se i Ostoićevi originalni pjesnički sastavi na našem jeziku, kao pjesma ispjevana u čast pjesnika Draginića i duži pjesnički sastav pod naslovom *Piesan izvadiena od romanza talianskoga vridnoga Marka de Casotti Troghiranina*. Tu se nalaze i kopije nekih njegovih pisama upućenih Mihovilu Pavlinoviću, od kojih jedno završava molbom upućenom tome dalmatinskom rodoljubu da mu razjasni kako se zapravo zove »jezik kojim mi govorimo«. Zbog svega toga čine nam se neosnovanim i pretjeranim napadi Vida Vuletića-Vukasovića, koji u *Slovincu* toga vrijednog i pametnog čovjeka naziva »usirenim Mlečićem«.

³ Dubrovački *Slovinac* za god. 1888.

Tekst pjesama Ivana Ostoića, dakle, nije bio poznat. Nije se znalo je li uopće sačuvan. Po jednom pismu Matije Kapora,⁴ u kojem on javlja svom prijatelju Nikoli Ostoiću da mu šalje originalne rukopise pjesama njegova pretka, moglo se pretpostavljati da se autografi Ivana Ostoića nalaze u arhivu njegove obitelji u Blatu. I zaista su tu nedavno i pronađeni.⁵

Nemamo skoro nikakvih podataka o pjesniku koji ih je pisao. Znamo samo da je on nećak krbavskoga biskupa Vida Ostoića, da je bio svećenik i da je neko vrijeme službovao na Pelješcu, jer je odatle — kako ćemo vidjeti — datirao jedan svoj pjesnički sastav. Nigdje nam nije zabilježena godina njegova rođenja, dok je godinu njegove smrti, koja je uslijedila 1574., naveo, ne zna se na osnovu kojega dokumenta, Nikola Ostoić u svom malo prije spomenutom povijesnom djelcu. U arhivu porodice Ostoić nalaze se i neke bilješke pisane istim pismom kao i rukopisi o kojima je riječ, a odnose se na razne imovinske prilike obitelji.

I

Pjesnički sastavi koje je napisao Ivan Ostoić ispunjaju dva sveščića formata 21 × 15.5 cm, uvijena u omot od bljedosomeđeg papira, na kojemu je rukom Nikole Ostoića ispisan naslov pjesničkog dijaloga *Razgovor Blažene Djevice Marije s grješnikom* . . . i dva prva stiha iste pjesme. Sveščić koji sadrži tu pjesmu sastoji se od sedam nenumeriranih listova, nakon kojih slijede tri prazna lista. Drugi sveščić, nakon dva prazna i nenumerirana lista, ima jedanaest ispisanih i numeriranih listova, nakon kojih slijedi ponovno jedan prazni i nenumerirani list.

Papir rukopisa je potpuno potamnio od starosti i oštećen je na rubovima. Ima na njemu više vodenih mrlja i na više je mjesta (na sreću izvan teksta) nagrižen od moljaca. Papir prvoga sveščića, na kojem je ispisan maloprije spomenuti *Razgovor* . . . , u lošijem je stanju. Tragovi oštećenja od insekata na njemu su vidljiviji. Na nekim listovima i jednoga i drugoga sveščića još se uvijek, iako dosta nejasno, razabira filigran sidra sa šestorokrakom zvijezdom.

⁴ Nalazi se u arhivu obitelji Ostoić u Blatu. Matija Kapor (1789—1892), prijatelj Nikole Ostoića, stekao je obrazovanje u Rimu gdje je njegov stariji brat Ivan, pisac talijanske rasprave o drevnosti našega jezika, štampane 1844. u Splitu, bio natpop u Sv. Jerolimu. Vrativši se u rodni kraj, Matija Kapor posvetio se sav nauci objavivši na talijanskom jeziku više učenih rasprava s područja historije, numizmatike, arheologije i epigrafije. Proučavao je stare dalmatinske tiskare i objavio o njima raspravu. Napisao je 1841. niz biografija slavni h Dalmatinaca, a sastavio je i katalog tada još nepoznatih djela dubrovačkih književnika, koja se nalaze u raznim bibliotekama.

⁵ Pronašao ih je unuk Nikole Ostoića, don Ivan Ostoić, koji je pred nekoliko godina preveo i objavio u Dubrovniku raspravu svoga djeda o postanku Velaluke. Zahvaljujući njegovoj prijateljskoj susretljivosti, došli smo do rukopisa o kojemu ovdje pišemo, na čemu mu izrazujemo svoju toplu zahvalnost.

Pismo kojim je rukopis pisan sitno je, ali vrlo čitljivo. Podsjeća na gotički kurziv. Potječe nedvojbeno od ruke Ivana Ostoića, kao što se može zaključiti uporedbom s maloprije spomenutim bilješkama u obiteljskom arhivu Ostoića. Da je rukopis autograf, dokaz su i neki ispravci i umeci sa strane u njemu, pisani istom rukom. Tako je u sastavu *Razgovor Blažene Djevice Marije s grišnikom* . . . , nakon 24. stiha, sa strane umetnut jedan stih. Ista se stvar dešava i nakon 357. i 364. stiha iste pjesme. U drugom sveščiću nakon 178. stiha umetnuto je sa strane šest stihova i umetak je označen križem. U 344. stihu istoga rukopisa red riječi je bio nepravilan i autor je onda brojevima, ispisanim povrh pojedinih riječi, označio kako taj stih treba da glasi.

Što se tiče samih pjesničkih tekstova koje oba sveščića sadrže, treba napomenuti da je Nikola Ostoić bio u zabludi kad je u svom djelu citirao naslove samo četiriju pjesama. Pažljivim pregledom rukopisa lako je naime utvrditi da se radi o dvostrukom broju, to jest o osam pjesničkih sastava, s ukupno 1201 stihom. Ostoić je očito površno čitao rukopis u kojemu nekoliko manjih pjesama nema pravoga naslova, već dva posebna stiha, odijeljena uskom prazninom od prethodnog i slijedećeg teksta, služe kao naslov i uvode u novu pjesmu. To nije slučaj sa sveščićem koji je prvi umetnut u omot, i prema kojemu je Nikola Ostoić dao naslov cijelom rukopisu, jer on sadrži samo jedan pjesnički sastav, već s drugim na čijim se stranama nalazi sedam posebnih tekstova. Pošto je taj rukopis nastao ranije od prethodnog, njime ćemo se najprije i baviti.

Prvi njegov ispisan list ne nosi nikakva naslova. Nije do kraja ispisan, već sadrži samo 18 stihova, koji su kao neka vrsta predgovora tekstu koji započinje na slijedećoj strani također bez naslova. Ti nam stihovi otkrivaju najprije ime pjesnika:

Ostoić dum Ivan na slavu Dvice,
Kerkranin ki sam zvan nebeske Kraljice,
Složih te pisni ja od Dvice strane,
Ka bi, dim, Marija, o dobri Krstjane.

Malo niže pjesnik unaprijed izražuje svoju suglasnost sa sudom crkvenih starješina o ortodoksnosti misli izrečenih u svojim pjesmama i prihvaća sva eventualna skraćčenja ili nadopune teksta koje bi mu njegovi kritičari mogli predložiti:

Ako se uzvidi da suprotiv viri
Ka pisan besidi, hoću, da s'izmiri.
Što bude odveće da s'udilj odloži
I vrže za pleća, virna stvar položi.
Gdi bude od manje, da se nadopuni.

Na slijedećoj strani su 32 stiha, koji su neka vrsta uvoda. U njima pjesnik nagovara puk na pokoru i poziva ga da poslušá riječi Bogorodice:

Nu Divu slušajte što će ona reći,
Od grihov se kajte, hoćete raj steći.

Ovi stihovi otkrivaju nam također dan, mjesec i godinu kada je Ostoić pisao ovaj rukopis:

Tisuću i pesat i šezdeset i tri,
Gabriel kad klečat dođe k Divi hitri,
Pozdravljenje složih i odgovor Dive,
Pjesni tri priložih Gospe milostive,
Na dvadeset i pet miseca od marča...

Nakon toga uvoda slijede 444 stiha parafraze molitve *Pozdravljenje anđeosko*, podijeljena u dvanaest odjeljaka nejednake duljine koji odgovaraju pojedinim stavkama molitve.⁶ Čitava je parafraza dug monolog Bogorodice, koja sama tumači pojedine pasuse molitve obraćajući se stalno grješnicima i pozivajući ih na kajanje i štovanje njezine svetosti i njezine slave. Najduži je odjeljak s naslovom »Zdrava«, a najkraći onaj povrh kojeg je ispisana riječ »Amen«.

Nemoguće je prepričati sadržaj toga oduljeg pjesničkog sastava u kojemu se neprestano ponavljaju iste misli, izražene istim slikama i simbolima. Među tim simbolima cvijeće igra najveću ulogu. Ono je simbol snage i čistoće:

Svi na me naprite jere sam nemoćna,⁷
Cvićem me potprite⁸ neka budem moćna,
Svim cvićem sam glava jer ne imah drače,
Tim sam zlatoglava, dračne nimam tlače.
Zove se človik cvit od griha kad jest čist...

(St. 107–111).

Među cvijećem najznačajniji je po svojoj simbolici čistoće liljan ili, kako ga pjesnik zove, »čilj«⁹

Čilj se, dim, zove cvit, Grci ga zovu lir,
S rosom u družbi svit, da t'ima misal mir.
To je cvit zlatoglav, zovemo ga tako.

(Uvodna pjesma, st. 25–27).

Trinaest se puta Marija u ovoj pjesmi uspoređuje s tim cvijetom.¹⁰ Izvjesnu ulogu u pjesnikovoj naivnoj simbolici čovjeka očišćena pokorom od grijeha igra začudo i jabuka:

⁶ »Zdrava«, »Marija«, »Milosti puna«, »Gospodin s tobom«, »Blažena ti meu ženami«, »Blagoslovljen plod utrobe tvoje Jezus«, »Sveta Marijo«, »Majko božja«, »Moli za nas grišnike«, »Sada«, »I u brime smrti naše«, »Amen«.

⁷ Zbog tolikih ljudskih grijeha kako to tumače prethodni stihovi.

⁸ »Poduprite«.

⁹ Prema talijanskom *giglio*. U poziji dubrovačkih pjesnika *džilj*. Jedna dubrovačka porodica zvala se je Džiljatović.

¹⁰ U pjesničkom sastavu koji sadrži drugi sveščić ta je poredba još češća.

Jabuka, mali svit (?),¹¹ ja dim da jest človik.
Bez griha kako cvit vesel jest on uvik.
Človik jest jabuka bez griha kada je,
Jere ne jauka, vesel on tada je.

(st. 117–120).

Jabuke i cviće veselo blagujem . . .

(St. 123).

Pjesnik također obilno iskorišćuje etimološke asocijacije koje izaziva ime Marija evociranjem mora i njegove gorkosti¹² koju pjesnik dovodi u vezu s bolima Bogorodičina materinstva:

Marija se zovem čudnih sam ja zlamen,
Gorko more plovem, mora sam u spomen
Gorko more zvana. Sina sam imala,
Na gorkost bih dana

(St. 145–148).

Pjesnik također obilno iskorišćuje onu u marijanskoj mističnoj literaturi toliko poznatu poredbu Marije, nazvane »zvijezda mora«, sa zvijezdom sjevernjačom:

Mornar gorak stoji, svoje pusti gizde,
Jer se zubi(?) boji, ne videć me zvizde,
Da, kad me zamiri, fortuna¹³ zabude,¹⁴
Gorkost srca smiri ter vesel on bude:
Jer mu svitlost snesem kada ga obranim,
Gorkost mu odnesem, od fortune shranim.
Zvizdu m'morsku zove, jer gorkost odnesem,
Ki po moru plove slatkost mu ja snesem.
U bonaci¹⁵ stane imajući milost
I vesel ostane videć sviće svitlost.

(St. 191–200).

Da bi ganula grješnika i izazvala kod njega kajanje, Marija evocira na nekoliko mjesta u pjesmi brige i boli svoga materinstva. Najprije bijeg u Egipat:

. S njime sam bižala
Od Hiruda zloga, da on ne zakolje
Kralja sina moga. Još bih hude volje.
Kada sina shranih, zakla Hirud dicu.

(St. 148–151).

¹¹ Upitnikom u zagradama označena su nejasna ili nečitljiva mjesta u rukopisu.

¹² Prema latinskom *maria* (»mora«) i *amara* (pl. s. r. pridjeva *amarus* – »gorak«).

¹³ »Oluj« (tal. *fortuna*).

¹⁴ »Zaboravi«; takav oblik glagola »zaboraviti« čest je i kod dubrovačkih književnika.

¹⁵ »Mirno more« (tal. *bonaccia*).

Zatim trodnevno, puno tjeskobe traženje po Jeruzalemu iščezlog Isusa i njegovo pronalažanje u hramu:

Gorko s virenikom iščah sina tri dni,
S mojim družbenikom, Jure buduč trudni,
Na treći ga danak u crkvi najdosmo,
Ne stavši ni stanak, s nami povedosmo.

(St. 163–166).

i konačno muke pretrpljene dok je stajala pod križem na kojemu je visio razapet njezin sin:

Gorka još bih zvana uz križa visinu,
Duši mi bi rana kad pogledah k si'nu...

(St. 167–168).

Sad ću se prinemoć pod križem ja steći.
Inako neću moć sina gledat hteći.

(St. 171–172).

Redaju se onda monotono stalni pozivi na pokoru i obećanja rajskih blaženstva pokajanim grješnicima, uz česta ponavljanja istih riječi i izraza. Nešto više živosti i slikovite priproste naivnosti ima odjeljak pod naslovom »Milosti puna«. Marija tu sebe naziva liječnicom koja liječi ne samo duševne već i tjelesne patnje:

Ja jesam ličnica, ličit sam pripravna,
Ličnikov dičnica. Kriva ću ispravna
Učiniti lako. Hodi k meni hromi,
Lik mu ću dat tako da reče: »Dobro mi
Jesi učinila, zdravlje mi si dala,
Zdravlje poklonila, tebi budi hvala!«

(St. 247–252).

Slijede onda pozivi na izliječenje i ostalim bolesnicima: kljastu, slijepcu, »nimcu«, »glušcu« i gubavcu, i, što je najzanimljivije, i raznim kategorijama grješnih žena:

I još vi divice, ke muža ne znate,
Da ste vi grišnice, to se spominjajte,
Udovice ke ste muža izgubile,
Sada grišne jeste i prija ste bile.
I vi muškatice ke dicu nimate
I s vami matice¹⁶ grišne se stimate.¹⁷
Da, i v: bludnice! Duša vam i tilo,
Raja nežudnice, u bludu izgnjilo,
K meni sada hod'te, ustima bez srama,
Ter se ne zahod'te, ličit vas ću sama.

(St. 263–272).

¹⁶ Vjerojatno »vaše utrobe« (»materice«).

¹⁷ »Cijenite« (tal. *stimare*).

II

Parafraza *Pozdravljenja anđeoskoga* završava s 494. stihom rukopisa. Nakon nje slijedi jedna druga parafraza iste molitve, ali mnogo kraća. U nju uvode ova dva stiha odijeljena uskom prazninom od prethodnog i slijedećeg teksta:

Pozdravit ukratko tebe ću Divicu
Ja sad vele slatko, nebesku kraljicu.

Slijede onda 32 stiha parafraze, podijeljena također u dvanaest odjeljaka. Za razliku od prve parafraze koja je čitava, kao što smo već istakli, monolog Marije, u toj drugoj parafrazi ima riječ pjesnik. Potpuno istim siromašnim pjesničkim rječnikom Ostoić u njoj ponavlja iste misli i iste pobožne želje i nade.

Nakon te pjesme slijede 34 stiha odgovora Marije na njegov pozdrav. I ta je pjesma bez pravoga naslova koji zamjenjuju ova dva stiha odijeljena prazninom od ostalog teksta:

Marije odgovor, ki sad da človiku,
Veseli razgovor bit mu će u viku.

Bogorodica tu najprije uzvraća pozdravom na pozdrav skrušenog čovjeka:

Budi mi ti zdrav koji me pozdravi!

Obećava mu zatim izlječenje svih njegovih fizičkih i duševnih nemoći i izražava želju da se ovaj njezin odgovor često ponavlja kao molitva:

Ke verse tko reče moga odgovora,
Da mu se sve steče što j' u njih govora.

Nakon te pjesme slijedi parafraza poznate marijanske himne *Magnificat*¹⁸ kojoj, po Ostoićevom običaju, služe umjesto naslova ova dva stiha:

Pisanca ovo je Divice Marije,
Ku u kući poje ona Zakarije.

Deset kratkih verseta ove pjesme Ostoić je razvukao u 68 dvanaestoraca. Zapravo, osim prvoga stiha (»Poveličaj, dušo moja, Gospodina«) malo što u početku podsjeća na pravi tekst te himne. Pjesnik tu priča o posjeti Marije svojoj rođaci Elizabeti (Ostoić je zove tetkom), spominje proročanstvo Jeremije o rođenju Kristovom, govori o Marijinom djevičanstvu itd. Prava parafraza himne *Magnificat* počinje istom od 45. stiha. Dosta je vjerna i završava sa šest stihova pohvale Trojstvu, konvencionalnih u katoličkim molitvama. Ti su stihovi ubilježeni sa strane.

¹⁸ Zabilježio je u svom evanđelju evanđelist Luka (I, 46--55).

Nakon toga ova dva stiha:

Sliši svak i muči: ljudi, žene, d'ca,
Što organom zuči, što poje Divica

najavljuju novu pjesmu. To je također parafraza u 46 stihova jednoga biblijskog teksta i to XXIV. glave *Eklezijasta* koja u Bogorodičinom »oficiju« katoličkog brevijara zauzima vidno mjesto. Pjesnik se dosta vjerno drži biblijskog teksta i tek s vremena na vrijeme umetne pokoji stih svoje invenijencije, osobito gdje mu je to potrebno zbog rime. Na primjer: kratki latinski verset »Quasi oliva speciosa in campis et quasi platanum exaltata sum juxta aquam in plateis« on razvlači u više od četiri stiha:

Kakono maslina u poljih liposna
Taka sam vidina milostju kriposna.
I kakono platan ja sam uzvišena
Polak vod hladatam jesam urešena
Na pijacah

Posljednji pjesnički sastav u tome sveščiću nije parafraza. Sastoji se od 34 dvanaesterca. I on umjesto naslova ima ova dva uvodna stiha:

Teci svak ter sliši što sad D'va poje,
Da lačna utiši i žedna napoje.

To je u stvari monolog Bogorodice; ona u njemu govori o vrlinama koje je rese i o svojoj moći da svojim štovateljima osigura vječno blaženstvo. Izražavanje je tu nešto manje konvencionalno i monotono:

Duh moj uistinu slađi jest od meda,
Sladost ima inu, gorkost k sebi ne da.
A moja didina, svrh meda i sata,¹⁰
Slađa jest vidina, vridnija od zlata.

(St. 19–22).

Sveščić završava s dvanaest novih stihova, odijeljenih prazninom od prethodnog teksta. Nemaju nikakva naslova i očito su kao neki zaključak čitavog rukopisa. Zanimljivi su po tome što Ostoić u njima u neku ruku govori o svojim budućim pjesničkim planovima najavljujući nove pjesme u Marijinu slavu:

U knjigah sad družih hvalit te pripravih,
Gizdavih i dužih, pokli: te pozdravih.

¹⁰ »Saće«.

III

Drugi sveščić rukopisa sadrži jednu takvu Ostoićevu »knjigu«, dugu iako ne gizdavu, napisanu godinu dana kasnije. Naslov joj je: *Razgovor Blažene Dive Marije s grišnikom svetoga Pozdravljenja anđeoskoga*. Složeno po meni Don Ivanu Ostoiću, nedostojnom sluzi nje, na dan Svetoga Ivana Christoma u Pelišcu godišća od porođenja Isukrstova tisuć i pesat i šezdeset i četiri od Božje slavne Divice Marije, majke njegovne. Ovaj pobožni dijalog od 479 stihova ne otkriva nam ništa novo kod pjesnika Ostoića. Ništa skoro u njemu i nema što već nijesmo našli u pjesmama prvoga sveščića. Sadržaj je također isti: pozivanje grješnika na pokoru i nabranje blaženstva koja ga čekaju po smrti ako se odazove ovom pozivu, odbaci grješni život i uvrsti se među Marijine odane štovatelje. Ali sve je to izraženo već poznatim riječima bez snage, epitetima i metaforama bez izvornosti. I u tome pjesničkom sastavu nalazimo varijacije na riječi »zdravo« i »zdravlje«, »Marija« i »more« koje se često pretvaraju u puku igru riječima:

Sada nisi ti nezdrava, u tri zdravlja jesi zdrava.
Veseli se jer si zdrava. Zdravo, Divo, zdravo, zdrava!

(St. 95—96).

Ili:

A zašto se zove more nego jere vele more.²⁰
More ono što god more, znaj da i Marija more.
Marija se zovem more, mogu ono što i more

(St. 118—120).

Neizbježivi »čilj« kao simbol Marijine čistoće ponavlja se i ovdje u više navrata. A i jabuke, koje, kako smo vidjeli, u parafrazi »Pozdravljenja anđeoskog« igraju izvjesnu ulogu, i ovdje su našle svoje mjesto.

Oblagam te jabukama, sad te držim ja rukama

(St. 84).

veli grješnik djevici.

Izvjesnu raznolikost u tekst *Razgovora* unose neke reminiscencije iz Biblije. Tako se evocira »čudo« u Kani Galilejskoj, legenda o Geđe-onovu runu,²¹ s kojim pjesnik upoređuje Mariju, itd. Toj raznolikosti pridonosi i spominjanje nekih naših crkava u kojima se dešavaju navodna čuda sa suzenjem ili krvarenjem Bogorodičinih slika ili raspela:

Kaže crkva od Oliba da ni suza mojih liba

(St. 25).

Gospoja od Arsenala ni ti suze moje dala

(St. 70).

²⁰ »Može«.

²¹ Knjiga o Sucima, VI.

S. KASTROPIL

U crkvi od Srebrnika jest prilika moja nika
U kojoj ja obrazu mir pokazujem i moj nemir,
Blid i rumen obraz kažem, rat i mir u tem pokažem.

(St. 123–125).

On da vidi krvi svete ka iz prilike propete
Moga sina jest izašla. Ni li se u Hvaru našla?

(St. 356–357).

Od tekstova u prvom sveščiću taj se Ostoićev pjesnički tekst razlikuje također i izvjesnim mjestimičnim realizmom kazivanja, koji katkada prelazi u neukusnost. Evo kako, na primjer, pjesnik realistički prikazuje ljudsku dušu okuženu grijehom:

Grišni jesmo svikolici i ranavi nikolici.
Rane nam su grihov gnjile, sasvim jesu izagnjile,
Jur na nebu Bogu smrde, smrad mi da smo sveti²² tvrde.
Črvi će se uparati,²³ Bog nas hoće pokařati
Da smo rane zapustili i njih ličit nismo htili.

(St. 136–140).

Taj primitivistički realizam kazivanja, da ga tako nazovem, dolazi naročito do izražaja u pasusu u kojem pjesnik izriče hvale raznim udovima Marijina tijela:

Blažen jest, ja dim, tvoj nos, tve truhlosti²⁴ lastan ponos.
Blažena su tvoja usta, hodeć truhla ti ne susta.

(St. 268–269).

Blažena ti utroba bi, u truhlosti trudna ne bi,
Blažena si ti s dojčkama meu svimi divojčkama,
Jer na svitu ni divojke ka imala take dojke.
Zač divojka svaka nika(?) da u prsih ima mlika,²⁵
A u tebe li divojke bihu pune mlika dojke.
Prsi tvoje pune mlika grihom našim daše lika.

(St. 277–282).

Usprkos svim tim osobinama, koje taj Ostoićev pjesnički sastav ponešto razlikuju od ostalih njegovih pjesama, ne čini nam se da on o Ostoiću pjesniku išta novo govori i samo svjedoči o pjesnikovu neuspjehu da u neposredne, iskrene i neizvještačene stihove izlije svoja realna bogoljubna osjećanja.

²² »Sveti ljudi«.

²³ »Zakotiti u tijelu«.

²⁴ »Trudnoća«.

²⁵ Treba shvatiti kao »nijedna djevica ne može imati mlijeka u dojčkama«.

IV

Taj neuspjeh dolazi dobrim dijelom od teške pjesničke dikcije koju je Ostoić sebi nametnuo sputavši i onako oskudno svoje pjesničko nadahnuće teškim sistemom sricanja svojih stihova. Tako su sve pjesme sveščića kojim smo se najprije bavili pisane u dvanaestercu s rimom u sredini i na kraju. *Razgovor* . . . je pak pisan u šesnaestercu, i to tako da se stihovi ne sriču međusobno već se prva polovica jednoga stiha sriče s njegovom drugom polovicom. Da bi do kraja ostao vjeran tome sistemu rima, Ostoić je prinuđen na često međusobno sricanje istih ili skoro istih riječi (na primjer: *s njime - njime, za nas - od nas*, itd); zatim na često ponavljanje istih rima (na primjer: rima *hrlo - grlo* ponavlja se nekoliko puta uzastopce). Zakoračenje (*enjambement*) također je kod njega vrlo često da bi se njime dobila mogućnost sricanja u kontekstu rečenice dviju udaljenih riječi. Na primjer:

*Žena ka jest mati nikakor ne more
Dvojka se zvati. Neg ja, ka sam, more.*

Pjesnik zbog istoga razloga odvaja apoziciju od imenice koju ona tumači ili nadopunjuje:

*K meni hod 'uzdano. Po meni od sina
Biti će sve dano, Boga gospodina*

*S veseljem s'otpravih ja od Lizabete,
Kada je pozdravih, Jezusove tete.*

Često, također zbog rime, Ostoić prekraja riječi i daje nekim jezičnim oblicima neobičnije oblike. Tako, da bi u slijedećem stihu dobio rimu na riječ »Heruzalemu«, on stvara stih:

Svim sam ja gospoja, dobru i zalemu.²⁶

Konačno ponekad u potrazi za rimom pjesnik piše stihove koji se čine sastavljeni od nasumce nabacanih riječi zbog slabe ili nikakve njihove logičke veze:

*Muke su bez broja. K meni se dovuci,
Ne bud'duši boja, jer su crkva puci.*

Katkada, ali rijetko, to forsirano traženje riječi iste ili približno iste glasovne strukture, da bi se dobilo stihove građene po unaprijed određenom kalupu, rađa pokoji izražajno originalniji stih, kao što je, na primjer, ovaj koji privlači svojom primitivističkom, da tako rečem rustičnom draži:

Blažene ti ruka dlane, vune predeš ti i lane.

²⁶ »Zlome«; od čakavskoga *zal*.

V

U pravopisnom pogledu Ostoićev rukopis predstavlja pravo šarenilo. Tako za glas »c« Ostoić ima tri grafije: *z* (*zuit*), *ç, çç* (*ottaaç, oçça*) i *c* (*potecmo, cerquih*); za »č« dvije: *c* i *ci* (*rici, ciuh*); za »ć« također dvije: *ch* i *chi* (*poch, hochiu*); za »k« također dvije: *c* i *ch* (*cuppi, cherv*); glas »j« obično piše kao *i* (*poie*); za »lj« se služi talijanskom grafijom *gl* i *gli* (*udigl, gliubi*); isto tako i za »nj« koje piše *gn* (*chgni-ge*), ali katkada taj glas ortografira i kao *ni* (*posdravglienie*); »kv« redovno piše kao *qu* (*zerque*); za glas »s« redovno upotrebljava dugi znak: *ſ*. Taj isti znak mu služi i za izražavanje grafije glasova »š« i »ž«, koje ortografira *ſc* i *ſci* (*biſce, ſliſciate; ſloſcih, muſciui*); glas »v« uvijek reproducira kao *u*, a »z« redovno kao *ſ*, ali za nj ima katkada i ovaj znak: *f*.

Što se tiče interpunkcije, može se reći da ona u rukopisu i ne postoji. Ako se izuzme točka, kojom završava svaki stih bez obzira da li se njime završava i misao, i dvotočje, kojim je obilježena cezura u svakom stihu, zareza i drugih znakova interpunkcije uopće nema.

Za uzvrat rukopis upravo vrvi apostrofima. Da ne bi prekoračio utvrđeni broj slogova u stihu, Ostoić elidira sve što može i ne može. Tako redovno drugo i treće lice pomoćnog glagola *htjeti* u futurskim oblicima glagola piše kao *č'* (*imat ch'*). Ima čak i ovako ortografiran futur reflektivnog glagola »kajati se«: *caiat ch's'* (»kajat ćeš se«). Ispuštanje završetaka pojedinih riječi, zbog istoga razloga, često nije obilježeno nikakvim znakom; na primjer: *nech moch* (»nećeš moći«), *das* (»da se«). Ostoić često sakati riječi ne samo na njihovu završetku već i u sredini. Tako kod njega imamo ovakve oblike: *tecte, kom, damuia, doite, puste, stechi, istin, jacnuchiu, misce* (»tecite«, »kojom«, »dam mu ja«, »dođite«, »pustite«, »stojeći«, »istinit«, »jauknut ću«, »mišice«). Događa se također da, zbog očuvanja metra, Ostoić upada, iako rjeđe, u protivan ekces produžujući riječi. Tako kod njega nailazimo na oblike kao *timem* (»tim«, »time«), *dime* (»dim«, »kazujem«), *vidime* (»O, Marija, tvoje ime čudno ti je, ja vidime«).

Značajna je u tom rukopisu promjena glasa »k« u »h« u kraćem obliku prijedloga »ka«. Ostoić naime konsekventno piše *h sebi, h sinu, h kriscu, h Bogu, h tebi* (jednom čak piše *hctebi*). Ima, iako rjeđe, slučajeva i obratna glasovnog procesa: pretvaranja »h« u »k« (*kti, hti*), a i potpuna ispadanja glasa »h« (*tinie, htinje*). Na jednoin mjestu »k« se pred »d« pretvorilo čak u »g« (*gdiiui* — »k divi«).

Ostoić isto tako često glas »v« izražava kao »f«, naročito u glasovnoj grupi »sv«; na primjer: *sfer* (»svrh«), *sfirenikom* (»s virenikom«), *sfita* (»svita«), *sfaki* (»svaki«), *sfudi* (»svudi«), itd. Konsonantske grupe »vl«, »vr« on također razdvaja samoglasnikom »u«; tako on stalno piše *vulast* »vlast«, *vulada* »vlada«, *vurat* »vrat«, *vuruchine* »vručine«, itd.

Kao i mnogi drugi rukopisi onoga, a i kasnijeg razdoblja, i Ostoićev rukopis sadrži, iako nešto manje, više riječi ortografiranih s udvostručenim konsonantima (*tilla, dilla, oçça*). Relativno je rijetko (kad se uzmu u obzir rukopisi onoga vremena) kod Ostoića spajanje dviju ili više riječi u jednu. Ipak u rukopisu nalazimo i na slučajeve ovakve grafije: *dachiuti* »dat ću ti«, *bogtiu* »bog ti ju«, *sadgnimse* »sad njim se«, *chisam* »ki sam«, itd.

Što se tiče rječnika, on je kod Ostoića relativno bogat (za ranu veli, na primjer, da »bridi«) i prilično ujednačen. Iako je on, kako se razabire iz naslova *Razgovora*, živio, vjerojatno kao župnik, na Pelješcu, toj perifernoj tački dubrovačke države, a i dubrovačkog govora, utjecaj dubrovačkog književnog jezika na toga pjesnika je neznatan. Tu i tamo, ali vrlo rijetko, nailazimo u njegovu rukopisu pokoju riječ koja nas podsjeća na izražavanje dubrovačkih pjesnika, kao na primjer: *zgar, Jezus, zabude* (»zaborave«), *rih, dvignuti, imentuje, dreseliti*, itd. Od Dubrovčana je mogao Ostoić poprimiti i onu kod njega čestu kontrakciju nekih zamjeničkih oblika, neuobičajenu u korčulanskom govoru. Tako on stalno piše *mu, tvu, ki, ku, kom*, itd.

Pored tih manje ili više očitih »dubrovčanizama«, u Ostoićevu rukopisu nalazimo i na više riječi koje nam se danas čine arhaizmi bilo po svojoj ortografiji ili po svojoj semantičkoj osobitosti. Takve su riječi: *človik, užitje, saj, zač, bolist, vuhven, rab, vorit* (»varati«), *dim, praviti* (u smislu »kazivati«: »Zač mi praviš zdrava kad ni zdravlja moga«), *jamiti se* (u smislu »uhvatiti se«: »Daj da te se sad ja jamu«), *varovati* (»očuvati«), *čitati* (u smislu »štovati«: »Hti mater čitati svrhu nebes visin«, *pozril, slišće* (»slijeće«), *našten* (»nastao«), *zacića*, itd.

Ostoićev rječnik sadrži svega nekoliko italijanizama, kao što su *devoto, colur, conca* (»školjka«), *lanca* (»lanza-koplje«), *fruštan* (»bičevan«), *canti* (»pjesme«), itd. U svemu ostalom leksički materijal u Ostoićevu rukopisu vjeran je jezični odraz njegova rodnoga kraja. Korčulanska, ako se smijem tako izraziti, štokavska čakavština našla je u njemu punu primjenu, a česti su u njoj i direktni govorni utjecaji pjesnikova rodnoga Blata, kao na primjer u riječima: *kun* (»kod« - *kunmene*), *dojati se* (»prionuti uz«), *klad* (»metni«: »Ne chlad ga pod banach«), *prud* (»korist«), *lačna* (»gladna«), *raživam* (»žvačem«), *čvar* (»čarolija«), *unuši* (»poući«, »uputi«), *rope* (»rupe«), *listo* (»hitro«), itd. Rukopis je sav, pored toga, pisan ikavštinom i nema u njemu ni jednoga ijekavskog oblika.

Što se sintakse tiče, ona je u poređenju s mnogim rukopisima iz istoga razdoblja prilično ispravna, i malo ima u rukopisu toga što bi u tom pogledu moglo teže pozlijediti jezični osjećaj današnjeg čitaoca. Ipak treba istaknuti da, kao i njegovi dubrovački savremenici, i Ostoić ponekad griješi u redosljedu zamjeničnih objekata u rečenici pišući, na primjer: *skazat mu ću, zvat me će blaženom, jer mi ćeš s'uzmolit, zdravlje mi si dala*, itd. Isto tako, držeći se pravila latinske sintakse o

inkompatibilnosti dviju negacija u istoj rečenici, Ostoić izbjegava poslije upotrebe jedne niječne čestice upotrebu bilo koje druge u istoj rečenici pišući na primjer: *Nikoga bojimo se, Koji nigdar može se reć da je ranjav.*²⁷

Kad se sve uzme u obzir: vrijeme, udaljenost pjesnika od izvora čistoga govora, utjecaj koji su na njega vršili latinski i talijanski jezik, na kojim se je jezicima školovao, može se s pravom zaključiti da je u jezičnom pogledu Ostoićev rukopis vrijedan pažnje i da nam on daje dosta potpun i tačan uvid u stanje našega govora u XVI stoljeću na korčulanskom području.

VI

Čisto književna vrijednost Ostoićeva rukopisa za nas je manja nego jezična. Što najviše u njemu pozljeđuje naš književni ukus jest monotonija kazivanja po kojoj mnoga mjesta u njemu nijesu ništa drugo do obična propovijed u stihu. Druga je velika mana Ostoićevih pjesničkih tekstova njihova velika i nepotrebna razvučenost. Moglo bi se reći da je u tome naš pjesnik postigao izvjestan rekord, jer razvući parafrazu jedne molitve od trideset i dvije riječi, nakon već dugih pedeset redaka uvoda, u 444 dvanaesterca i raspredati pritom, na primjer, o značenju samo riječi »zdravo« u 94 duga stiha zaista nije svakidašnja pojava u književnosti. Ista je stvar i s također odveć razvučenim *Razgovorom* . . ., sazdanim na svega tri ili četiri ideje. Da su se one beskrajno kraće i umjetnički efektnije mogle izraziti, dokaz je ona kratka parafraza Pozdravljenja koja u svega 34 stiha izražava sve glavne misli dugog istovrsnog pjesničkog teksta koji joj prethodi, samo snažnije i uvjerljivije.

Neizbježna posljedica te razvučenosti dvaju glavnih Ostoićevih pjesničkih sastava jest često ponavljanje, manje upadljivo u dugoj parafrazi *Pozdravljenja anđeoskog*, a više u *Razgovoru* . . ., koji je uostalom, — kao što smo to već istakli — u mnogome ponavljanje prvoga pjesničkog sastava. Ne radi se samo o reproduciranju istih misli, pa ni istih slika i poredaba, već o pukom ponavljanju s malim ili nikakvim izmjenama čitavih stihova:

Pust'te grihe udilj, hod'te k meni hrlo,
Glava sam vaša čilj, držat vas me grlo
Hoće dobrovoljno

(Parafraza *Pozdravljenja*, st. 75—77),

Čine me veselu kad se drže grla,
Nigdar već dreselu, na plač nisam hrla.

(*Ibid.*, st. 79—80).

²⁷ Izvjestan utjecaj latinskog jezika treba vidjeti i u Ostoićevom substantiviranju plurala srednjega roda pridjeva; na primjer: »Dajte čista čistim« (lat. »munda mundis«). Ili »Čudnih sam ja znamen« (*čudna* = »mirabilia«).

Kad se otkinete od mojega grla,
Grihom s'ukinete, na plač sam tad hrla
(*Ibid.*, st. 89—90).

Plačeš cić nas, pušćaš suze da razrišiš grihov uze.
(*Razgovor* . . ., st. 3).

Nad njim plačem, pušćam suze da razrišim grihom uze
(*Ibid.*, st. 39).

I zač pušćam moje suze neg da driše grihom uze
(*Ibid.*, st. 39).

Ako ta stvar vele valja,²⁸ za njom plače suze valja
(*Ibid.*, st. 18).

Jere duša vele valja, zato plače, suze valja
(*Ibid.*, st. 53).

Duša tako vele valja, tim Marija suze valja
(*Ibid.*, st. 56).

Ističući sve ovo, nije nam svrha da Ostoićeve pjesme mjerimo nekim kritičkim aršinom skrojenim prema suvremenim estetskim kanonima i našem današnjem ukusu u poeziji. Znamo naime što možemo očekivati od pjesničkog teksta pisanog početkom druge polovice XVI stoljeća od skromna seoskoga svećenika koji monotoniju svoga zabitnog života razbija nižući u dugim, nezgrapnim stihovima svoja naivna pobožna osjećanja na jeziku koji, premda usisan s majčinih mlijekom, nije bio i jezik njegove kulture i koji je u Ostoićevu vijeku bio tek počeo književno živjeti u nedalekom Dubrovniku i još manje dalekom Hvaru.

Odbacivanje Ostoićevih pjesničkih sastava kao književno bezvrijednih za nas bi bilo utoliko pogrešnije što u njima, iako rjeđe, ima ponekad i zanimljivih stihova, koji privlače našu pažnju svježom naivnošću svojih metafora i svojom priprostim, ili bolje reći primitivističkom dikcijom. To su naročito stihovi s metaforama i slikama uzetim iz svakidašnjeg života, ili oni u kojima se pjesnik, napuštajući ton propovjednika i kloneći se teoloških mudrovanja, prepušta osjećajima svoje naivne pobožnosti. U obilju citata, kojima smo navlaš protkali ovu raspravu, čitatelj će lako pronaći takve stihove, kojima dodajemo još ovih par stihova uzetih iz parafraze *Pozdravljenja*:

Ljuba sam ja zvana, ljubiti vas hoću,
Na to sam vam dana, pustit vas ne hoću
Od mojega grla. Ako vi hoćete,
Ljubit sam vas hrla, držat me moćete
Za vašu ljubicu i nju pozdravljati
Da vašu dušicu budem ozdravljati.

(St. 83—88).

²⁸ »Vrijedi«.

Pri proučavanju Ostoićevih pjesama prirodno se odmah nameće pitanje o utjecajima koji su djelovali na toga pjesnika. Najprirodnije bi bilo te utjecaje tražiti u pjesniku najbližoj, dubrovačkoj sredini, gdje je već u to doba u stihovima Džore Držića, Mavra Vetranovića, Nikole Dimitrovića, Nikole Nalješkovića i drugih, pod utjecajem petrarkističke lirike, poezija s religioznim motivima dosegla izvjesno formalno savršenstvo, to više što je Ostoić služeći kao svećenik na Pelješcu, koji je bio sastavni dio dubrovačke države i gdje su pojedini dubrovački književnici iz redova vlastele i bogatih pučana imali svoja imanja i ljetnikovce, imao dovoljno mogućnosti da se upozna s tom poezijom. Međutim čini nam se da je utjecaj dubrovačke religiozne lirike na Ostoićevu poeziju vrlo malen, da ne rečemo nikakav. Istina, Ostoić rado upotrebljava dvanaesterac s dvostrukim rimama, kojim se obično služe dubrovački liričari njegova vremena. Međutim taj je stih Ostoić, kao i oni, mogao i direktno preuzeti iz talijanske lirike, gdje je »rima in mezzo« i nastala i bila takoreći u općoj upotrebi. Možda je uopće talijanska nabožna lirika više utjecala na Ostoića nego dubrovačka, ali to je samo nagađanje. Tražiti u moru stihova koje je u tadanjoj talijanskoj lirici nadahnuo kult Bogorodice (skoro uvijek blijedih, nezanimljivih i monotonih) one koji su eventualno utjecali na našega pjesnika bio bi jalov posao. Svakako je od svojih eventualnih talijanskih uzora Ostoić mogao poprimiti onu maniju igranja riječima kojoj se, kako smo već istakli, često prepušta,²⁹ a koja je tako česta u talijanskoj petrarkističkoj poeziji, odakle je prodrila i u Dubrovnik i cvala osobito u doba pjesničkog baroka.

VII

Da zaključimo.

Ostoićeva poezija, kakvu nam otkrivaju rukopisi kojima smo se u ovoj raspravi bavili, ponajčešće je monotona, razvučena, bez snage i poleta, s blijedim metaforama i epitetima bez sjaja. Nije stvarana pod vidljivim utjecajem dubrovačke nabožne lirike, a ni dubrovačke poezije uopće. I dok se, na primjer, poslanica Nalješkoviću Korčulanina Ivana Vidalija, Ostoićeva suvremenika, pisana iste godine kad i njegov *Razgovor . . .*, ni po tonu, ni po izrazu, ni po jeziku nimalo ne razlikuje od pjesama dubrovačkih pjesnika toga razdoblja, Ostoićeva poezija sasvim drukčije zvuči: tvrdo, priprosto, rustično. Ona je pisana više pod utjecajem brevijara i homelija u čast Bogorodice nego pod utjecajem bilo koje umjetne književnosti. Izvjestan čar koji ona katkada, iako

²⁹ Već smo tokom izlaganja naveli nekoliko primjera u kojima dolazi do izražaja ta Ostoićeva manija. Evo još nekoliko takvih stihova:

Za Lazara Jezus moli, otac mu se jest umoli
I ja tako sina molim kada za mrca uzmolim.

Jer nahodi što zapita da u mene sve ispita
Pri u mene. Što ti pita, bud t'od mene što s'zapita.

rjeđe, posjeduje potječe upravo od njezine neposrednosti, spontane naivnosti i primitivističke ogoljelosti izraza; pogotovo kad pjesnik u svoja pobožna razmatranja u stihu unosi slike i poredbe iz svakidašnjeg života ili priprostim, prozaičnim predmetima daje vrijednost pjesničkog simbola: kad, na primjer, obećava grješniku da će, očišćen od grijeha, biti »rumen kao zrnâ šipka grumen«; ili kad grješniku koji pozdravlja Mariju stavlja u usta ovako naivne i prozaične epitete:

Zvana si Marija, gorka si i slatka,
Naša s'likarija, nis'oštra neg glatka

(Kratka parafraza *Pozdravljenja*, str. 7–8)

Ili, konačno, kad piše one priproste, skoro neukusne, ali veoma slikovite stihove Bogorodičina poziva grješniku da se odreče grješnog života:

Sa mnom stati ti ne močeš, neg ako obuću hoćeš
Nečistu s nog tvojih svrći, grihe tvoje ća odvrći ...
Učin' ti sad gole noge, očist' tvoje grihe mnoge!

(*Razgovor ...*, st. 389–390 i 393).

Konačno, pri tačnoj ocjeni onoga što za nas danas predstavljaju Ostoićeve pjesme, treba uzeti u obzir i kulturno-historijski momenat, a i zamašnost ambicija toga skromnog seoskog svećenika. Ne smijemo naime zaboraviti da Ostoić piše u vijeku koji nije tako bogat književnim tekstovima na narodnom jeziku, da bismo mogli njegovu poeziju sasama podcjenjivati ili je jednostavno ignorirati; da, osim toga on piše na jednom u to vrijeme porobljenom području, u venecijanskoj Korčuli, gdje se narodni jezik nije razvijao niti se mogao onako slobodno razvijati kao u Dubrovniku; i da na tom području on piše prvi;³⁰ da, prema tome, s njime to područje ulazi u našu književnost.

Iznenaduje nas danas također opseg pjesničkih ambicija Ivana Ostoića. Taj se pjesnik naime ne zadovoljava, kao toliki drugi pjesnici prije i poslije njega, pisanjem kraćih pjesmica, više sebi i kojemu od svojih prijatelja za zadovoljstvo nego za zadovoljavanje vlastitih književnih ambicija, već pristupa pisanju dvaju oduljih pjesničkih sastava, u to doba rijetkih, ako ne i jedinih po toj osobini, u našoj ondašnjoj nabožnoj poeziji. Druga je stvar što njegove ambicije nijesu odgovarale njegovim stvarnim pjesničkim mogućnostima i što je, sudeći po strogo estetskim mjerilima, u tome svome ambicioznom pokušaju pretrpio uglavnom neuspjeh: najviše zbog toga što je otišao previše u širinu i jednoličnost i što je kompliciranim i teškim sistemom rima podrezao već i onako kratka krila svoga pjesničkog nadahnuća. Za nas je danas svaki do sada nepoznati stih, pa makar on bio ne znam kako pjesnički mucav, koji nam dolazi iz onoga dalekog XVI st., koje

³⁰ Ivan Vidali je pisao svoju pjesničku poslanicu Nikoli Nalješkoviću godinu dana kasnije od Ostoićeve parafraze *Pozdravljenja anđeoskog* i to: 9. decembra 1564. To je ujedno jedino pjesničko djelo toga korčulanskog pjesnika koje se sačuvalo.